

історії України ХХ ст., а директор національного Еразмус Офісу Світлана Шитікова оприлюднила доповідь на тему: «Вища освіта в Україні: додана цінність інтернаціоналізації під час війни»).

Як і очікувалося, ця частина заходу була найбільш вражаючою та сповнена важких переживань. Найбільше вразило одностайне переконання всіх гостей у тому, що Україна переможе у цій війні та притягне до відповідальності ро-

сійських військових злочинців. На церемонію закриття прийшло чимало українців, які скористалися нагодою, щоб у зворушливих словах подякувати аудиторії та команді організаторів за численні знаки та жести солідарності, які пролунали під час цього заходу. Наразі команда організаторів розглядає можливість укласти антологію цих лекцій, на прохання деяких учасників, і таким чином зробити їх доступними для ще ширшої аудиторії.

Тетяна Перга (м. Ерланген)

кандидат історичних наук,

головний науковий співробітник

ДУ «Інститут всесвітньої історії

НАН України»

E-mail: pergatatiana@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1533-775X>

Український акцент Історичного семінару у Гайдельберзькому університеті Рупрехта-Карла

Найстаріший та один із найпрестижніших університетів сучасної Німеччини – Гайдельберзький – активно підтримує українських учених. Історичний семінар університету, який очолює професор, доктор наук Таня Пентер, вже давно плідно співпрацює з українськими колегами, внаслідок чого було реалізовано декілька проектів у галузі історії Східної Європи. Після початку активної фази війни Росії проти України Історичний семінар виділив стипендії для низки українських дослідників, які змушені тимчасово переїхати до Німеччини.

2 серпня 2022 р. Історичний семінар Університету Гайдельберга та Центр східноєвропейської історії та культурології Університету Рупрехта-Карла організували воркшоп «Презентація дослідницьких проектів запрошених українських дослідників, які працюють у Гайдельберзі та Ерлангені», в рамках якого виступили Олена Лисенко, Тетяна Пастушенко, Тетяна Перга, Оксана Титаренко, Марія Пархоменко та Вадим Золотарьов.

Науковий працівник кафедри історії Східної Європи Університету ім. Фрідріха-Олександра Ерланген-Нюрнберг, доцент Харківського національного університету радіоелектроніки Вадим Золотарьов представив проект «Позасудові органи репресій в Україні в 1920–1930-х рр.», час-

тиною якого є дослідження справ засуджених за скоєні тяжкі кримінальні злочини, що не потрапляють під дію Закону України «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 рр.». Вивчення цих малодосліджених джерел відкриває нові деталі про злочини Радянського Союзу проти українського народу. У доповіді «Канібалізм під час голодомору 1932–1933 рр. в Україні (за матеріалами архівно-слідчих справ)» В. Золотарьов охарактеризував ситуацію з людоджерством і поїданням трупів в республіці, проаналізував кілька справ канібалів, слідство по яким проводилося органами держбезпеки. Дослідник наголосив, що обвинувачення висувалося не за навмисне вбивство (ст. 138, 139, 140 Карного кодексу УСРР, максимальний термін покарання за якими був до 10 років позбавлення волі), а за розбій (ст. 174, частина 4 якої передбачала смертну кару).

Слідство проводилося з грубими порушеннями кримінально-процесуального кодексу, з численними фальсифікаціями матеріалів з боку місцевого радянсько-господарського апарату та чекістів. Судова трійка при Колегії ДПУ УСРР не мала права засуджувати до страти, тому у всіх відомих досліднику випадках виносила клопотання перед Колегією ОДПУ СРСР про засто-

сування до обвинувачених розстрілу. Однак московські чекісти з цими пропозиціями не погоджувалися, відправляли справи на перегляд до столиці УСРР – міста Харкова і всі обвинувачені тією ж судовою трійкою при Колегії ДПУ УСРР отримували 10 років позбавлення волі без будь-яких дослідвань.

Заступник директора комунального підприємства «Школа мистецтв» м. Харків та координатор українсько-німецького проекту «Вчимося пам'ятати» (м. Харків) Марія Пархоменко презентувала проект «Українські остарбайтери у Франконії. Дослідження, пам'ять та суспільна історія». Існуючі на даний момент дослідження присвячені переважно роботі остарбайтерів у великих містах Німеччини – Нюрнберзі, Мюнхені та ін. Цей проект зосереджений на аналізі ситуації на локальному рівні – у невеликому містечку Ерланген у регіоні Франконія. В архіві міста збереглися документи, які допоможуть реконструювати життя українських остарбайтерів на цій території та заповнити лакуну у наукових дослідженнях цієї проблематики. Примусові працівники з України рідка виокремлювались в окрему досліджувану групу. Проте первинна наукова розвідка в міському архіві Ерлангена дозволяє виявити не тільки регіони їх походження, але і встановити віковий, родинний і професійний склад. Виявити специфіку ставлення міської адміністрації, поліції, керівництва підприємств до працівників яких завербували в Україні. Поглибити розуміння правової сегрегації робітників з різних регіонів довоєнної УРСР в економіці нацистської Німеччини.

Старша наукова співробітниця Інституту історії України Національної академії наук України Тетяна Пастушенко представила на семінарі свій дослідницький проект, який має назву: «Радянські військовополонені в Україні: система таборів, правовий статус, працевикористання, індивідуальні долі».

Основний акцент вона робила на особливості організації системи військового полону нацистської Німеччини на території України, на правовому статусі та використанні примусової праці. Однак у процесі роботи у німецьких архівах Т. Пастушенко виявила багато документів щодо інших аспектів життя радянських військовополонених у Німеччині, які вона планує після ретельного вивчення запровадити в науковий обіг. Так, у Федеральному військовому архіві (Фрайбург) у фонді Економічного штабу Ост

(Wirtschaftsstab Ost) історикня виявила 89 справ, в архіві Центральної основи державного управління юстиції в Людвігсбурзі – документи 37 команд шталагів і 40 команд дулагів (всього). В Архівах Аарользена було знайдено комплекс справ військових судів на колишніх радянських військовополонених (327 справ), які стали військовослужбовцями різних допоміжних підрозділів Вермахту та поліції.

Молодший науковий співробітник Інституту історії України НАН України Олена Лисенко у презентації свого проекту «Феномен «спалених сіл» в Україні під час нацистської окупації (на прикладі с. Козари Чернігівської області та с. Кортеліси Волинської області)» зосередила увагу на політиці нацистів стосовно мирного населення окупованих територій, що виражалася у формуванні системи залякування та придушення волі людей до опору. Це дослідження базується на раніше засекречених архівних матеріалах, які зберігаються у галузевому архіві Служби безпеки України. Використання цієї інформації сприяє започаткуванню цілого комплексу проблем щодо спалення українських сіл за часів Другої світової війни, який раніше замовчувався.

Проект кандидата історичних наук, головного наукового співробітника ДУ «Інститут всевітньої історії НАН України» Тетяни Перги присвячено вторинному використанню відходів в Українській СРСР у 1920-х – на початку 1930-х років. Базуючись на архівних матеріалах, доповідачка має намір спростувати популярну в науковому середовищі думку про те, що вторинне використання відходів почало розвиватися в СРСР і відповідно – в УРСР – після Другої світової війни. Вона заявляє, що матеріали українських архівів свідчать про активну діяльність, яка велася у цій галузі вже у 1920-ті рр., хоча причини цього були аж ніяк не екологічними. Внаслідок дефіциту багатьох ресурсів та сировини після революції 1917 року та громадянської війни радянські економісти переглянули підхід до поняття «відходи», які почали інтерпретуватися як цінний ресурс, який називали «золото на звалищі». Багато державних, недержавних і кооперативних організацій, а також індивідуальні збирачі відходів були задіяні в діяльності по збиранню широкого кола відходів. Конкуренція між цими структурами була дуже високою, що було обумовлено дефіцитом товарів широкого вжитку та обмеженістю виробництва відходів внаслідок слабко розвинутої

економіки, а також постійно зростаючими планами з боку радянської влади щодо збирання відходів. Враховуючи той факт, що значна частина співробітників цієї системи була євреями, доповідачка планує відповісти на питання, яким чином вони могли впливати на формування політики та практики вторинного використання відходів у ранньому Радянському Союзі.

Доцент Донецького державного університету внутрішніх справ Оксана Титаренко ознайомила слухачів з проектом «Поворотний момент. Соціокультурні та політичні процеси на Донбасі, 1985–2014 рр.». Дослідження спрямоване на визначення витоків регіонального конфлікту у вказаному регіоні, який почав формуватися ще за часів СРСР, а 2014 р. переріс у пряму агресію Росії проти України, яка нині трансформувалася у повномасштабну війну.

Реалізація проекту зумовлена суперечливістю оцінок подій, що відбулися протягом останніх восьми років на Сході України, які присутні у науковому та політичному дискурсі щодо даної проблематики та нерозумінням низкою експертів та політиків особливостей розвитку Донбасу у радянський та пострадянський період та впливу Росії на цей процес.

Окрім безпосередньої підтримки українських дослідників, німецькі вчені стурбовані знищенням українських архівів, яке має місце від початку воєнних дій Росії проти України. Представники Німецько-української комісії істориків застерігають від знищення українських архівів. У резолюції комісії вони заявляють, що війна Путіна спрямована на знищення України як держави та нації, а німецькі політики мають зробити все можливе, щоб запобігти цьому сценарію.